vienetų, modelių, kurie patrauks masių inertiškumą. Todėl didžiųjų vyrų įsikišimas tėra tik antraeilis ir netiesioginis. Ne jie yra istorinė tikrovė, ir gali atsitikti, kad tauta gali turėti genialių asmenų, tačiau, to nepaisant, istoriškai nebūti vertingesnė. Taip visada atsitinka, kai masė neklusni tom asmenybėm, neseka jomis ir netubulėja.

Tuo būdu, ten kur kasdieniškumas valdo, svarbiausią reikšmę turi moteris, kurios siela augščiausiam laipsnyje kasdieniška. Vyras visad, sako Ortega, labiau linksta į tai kas nepaprasta, bent svajoja nuotykius ir pakitimus su įtampa, sunkia, originalia būklę. Moteris, priešingai, jaučia keistą kasdienybės malonumą. Ji tenkinasi įsisenėjusiu įpročiu ir, kaip galėdama iš šiosdienos padarys vakardieną. Tvirtinimas, esą moteris dažnai keičiasi, pastebi Ortega, atrodo esąs kvailystė, paskubom susidaryta nuomonė įsimylėjusio, su kuriuo moteris kurį laiką pažaidžia. Tačiau įsimylėjusio pažiūra yra labai siauros apimties. Kai žiūrima į moterį, rašo Ortega, iš didesnio nuotolio ir ramiai, zoologo žvilgsniu, su nuostaba pamatome, kad ji labiausiai linksta palikti tuo, kas yra, įsišaknyti naudojimesi, idėjose, darbuose, bendrai, iš viso padaryti įprotį. Ir yra jaudinantis, blogas nesusipratimas, šiuo atžvilgiu įsigalėjęs tarp vienos ir kitos lyties: vyras eina į moterį kaip į kokią šventę, kaip į kokią ekstazę, kuri sudrasko gyvenimo monotoniškumą, o beveik visad randa būtybę, kuri būna laiminga užsiimdama kasdieniniais darbais. Tai labai nuostabu, bet taip yra, etnografai mum parodo, kad darbas buvo išrastas moters; darbas kasdieninis ir būtinas, priešingai projektavimui, sportinei pastangai ir nuotykiui. Todėl moteris buvo toji, kuri sukūrė amatus: ji buvo pirmoji žemdirbė, derliaus surinkėja ir keramikė.

BARLACH MOTINA

Kai kasdienybėje žmogus įžvelgia istorijos dominuojančią jėgą, tada jis gali suprasti milžinišką moteriškumo įtaką tautos likimui. Tada gali ypatingai susirūpinti moters tipu, koks buvo vyravęs mūsų tautos praeityje ir koks bus bevelijamas mūsų laikais. Koks moters tipas buvo labiausiai vertinamas Lietuvoje anksčiau ir kokį mes dažniausiai pasirenkame? Kokį pasirinks naujoji karta? Tai labai subtilus ir sudėtingas klausimas. Neteko girdėti, kad kas nors mūsuose būtų juo domėjęsis.

Tęsiant Ortegos mintis tenka pastebėti, kad mes visiškai nežinome kokie yra akstinai vedą į lytinį pasirinkimą žmonėse, nes geriausias vyras vyrui ir geriausias vyras moteriai nesutampa. Yra tikras dalykas, kad savybės, kurios labiausiai vertinamos vyre pažangos ir žmogiškos didybės reikalui, lytiškai visai nedomina moters. Argi moteriai svarbu, kad vyras būtų didis matematikas, didis fizikas ar žymus politikas? Anot Ortegos, visi talentai ir specifiškai vyriškos pastangos, pagimdžiusios ir išauginusios kultūrą ir žadinančios vyrišką entuziazmą, savaime moters nepatraukia. Ir priešingai, jeigu pajieškosime kokios yra savybės, kurios ją skatina pamilti, rasime, kad tai mažiausiai našios bendram žmonių tobulumui ir tokios, kuriomis mažiausia domisi vyrai. Genijus nėra moteriai "įdomus" ir atbulai, moteriai "įdomus vyras" visiškai nedomina vyrų.

Meilės procese, pažymi Ortega, reikia skirti du periodus, kurių sumaišymas sudrumsčia nuo pradžios iki galo erotiškumo psichologiją. Kad moteris įsimylėtų vyrą ar atbulai, reikia, kad ji pirma įsižiūrėtų į jį. Šis įsižiūrėjimas yra ne kas kita kaip dėmesio sukaupimas į asmenį, kurio dėka moteris išskiriama ir pakeliama virš bendro lygio. Toks susidomėjimas dar neturi nieko bendra su meile, tačiau tai yra pradinė jos būklė. Be pradinio susidomėjimo negali įvykti meilės apraiška. Be abejo, tas susidomėjimas sukuria palankią aplinkumą pasireikšti entuziazmui, kuris normaliai reiškia meilės pradžią. Tačiau, anot Ortegos, svarbu atskirti abu momentus, nes abu pajungti skirtingiem principam. Daugel klaidų meilės psichologijoje kyla sumaišius savybes, "patraukiančias dėmesį" ir, todėl, palankiai išskiriančias asmenį, su tomis, kurios iš tikrųjų pažadina meilę. Pavyzdžiui, turtas nėra tai, kas mylima vyre, tačiau turtingas vyras moteriai imponuoja. Savo talentais garsus žmogus turi didesnę pirmenybę moters akyse, bet, jeigu ji jo nepamilsta, sunku ją pateisinti. Moteris niekina garsų vyrą sąmoningai, o ne pripuolamai. Žmogiškos atrankos atžvilgiu, rašo Ortega, šis faktas reiškia, kad moteris savo jausminiu palankumu nebendradarbiauja žmonių rūšies pagerinime; bent ta prasme, kurią vyrai tam teikia. Ji stengiasi eliminuoti tobulesnius asmenis, tuos, kurie atnaujina ir imasi augštų žygių.

Tai faktas, kurį patyrimas nustato, bet tai nereiškia jokio papeikimo normaliam moters charakteriui, nes prigimties tikslai mum yra mįslė. Kas gali pasakyti, kad galutinoje išvadoje šis moters atsimetimas nuo tobulesnio yra neigiamas? Gal būt, jos vaidmuo istorijos mechanikoje yra būti sulaikančia jėga akivaizdoje sūkuringo nerimo, pakitimo norų ir pažangos, kylančių iš vyro sielos. Plačiai žiūrint į klausimą, pastebi Ortega, bendras moteriškų įkarščių polinkis, atrodo, esąs nukreiptas laikyti žmones vidutiniškumo ribose, vengti tobulesnės atrankos ir siekti, kad niekad žmogus nepataptų pusdieviu ar angelu.

* * *

FRIEDRICH HOELDERIN

Friedrich Hoelderin (1770—1843) po Goethės ir Šilerio žymiausias vokiečių poetas, nuo kurio gimimo neseniai suėjo 200 metų. Didžiai pamilęs idealinį graikų pasaulį, kūrė daugiausia himninio pobūdžio laisvų ritmų poeziją, kurią sudaro vizija, malda, giesmė. Tautos laisvės problemą kelia romane "Hyperionas". Misterija "Empedoklis" gretinama su Goethės "Faustu". Hoelderlino pamiltoji Diotima buvo jo poezijos akstinas, jos netekimas — poeto tragika. **A. T.**

TĖVIŠKĖ

Linksmai grįžta jūreivis upėn ramion,
Aplankęs salas tolimas, su lobiù;
Taip tėviškėn grįžčiau, jei būčiau
Turtų, kiek ir kančios, prisirinkęs.

Jūs, brangūs krantai, užauginę mane,
Ar meilės kančias numalšinsite man,
Jūs, girios mano jaunystės, kai
Grįšiu, ar vėl ramybės man duosit?

Pas vėsų upelį, kur žaidė vilnis,
Pas upę kur mačiau slenkant valtis,
Jau būsiu greit; jūs mieli kalnai,
Globę kadai, jūs tėviškės ribos

Pagarbios, saugios, motinėlės namai,
Ir brolių ir sesių susitikimas,
Greit sveikinsiu jus, apsupsit mane,
Kad, lyg raiščiuos, širdis man pagytų.

O, brangūs palikę! žinau, ak, žinau,
Kad meilės kančia man taip greit nepagis,
Jokia mirtingųjų lopšinė
Man jos neišdainuos iš krūtinės.

Nes dangišką ugnį padavę dievai
Mums duoda ir šventąją kančią drauge.
Tesie taip. Aš žemės sūnus
Liksiu, kurtas mylėti, kentėti.

PUSĖ GYVENIMO

Su kriaušėm geltonom

Ir rožėm laukinėm
Nusviro žemė ežeran.
Jūs gražios gulbės,
Nuo bučinių apsvaigę
Neriat galvas
Į šventą, blaivų vandenį.

O varge, iš kur imsiu, kai
Žiema ateis, gėlių, iš kur
Ir saulės spindulių,
Paunksnio žemės?
O mūrai stovi
Nebylūs šalti, ir vėjuj
Vėtrungės barška.

MANO GARBIAJAI SENOLEI

Daug matei tu, o motin brangioji, ilsies nūn
Laiminga, toli ir arti vardu menama
Ir mano pagerbta su amžiaus sidabro karūna
Tarpe vaikų, kur tau bręsta, ir auga, ir žydi.
Ilgą amžių siela romi tau laimėjo
Ir viltis, kur meiliai į kančias tave vedė.
Nes laiminga tu, pamaldi, kaip Motina, gimdžius
Kadaise geriausią iš žmonių, žemės mūs draugą.
Ak, jie nežino, koks jis didis yra tarp žmonių
Ir kone užmirštas, kas tasai gyvasai buvo.
Jį nedaug kas pažįsta, tačiau dažnai pasirodo
Jiems dangiškas vaizdas, metui derlingam užėjus.
Taikus ir ramus ėjo jis su vargšais mirtingaisiais.
Tas vienišas vyras, pilnas dieviškos dvasios.
Kas buvo tik gyvas, tą glaudė jis į savo sielą
Ir pasaulio kančias mylinčioj neš krūtinėj,
Mirtį padarė draugu, ir sugrįžo visų vardu
Per kančias ir vargus, nugalėjęs, pas Tėvą.
Ir tu jį pažįsti, motin brangi, ir eini
Paskum jį, tą didingą, tikėdama, kantriai.
Štai ir aš atgijau šitais vaiko žodžiais,
Ir, kaip seniau, ašaros bėga man iš akių;
Ir menu aš seniai jau praėjusį metą,
Ir tėviškė guodžia man vienišą dvasią,
Ir tas namas, kur kadaise tau laiminant augau,
Kur, meile pasotintas, vaikas tarpo greičiau.
Ak, tada aš galvojau, kaip manim tu džiaugiesi,
Kai toli nuo tavęs būsiu pasauly plačiam.
Daug ką bandžiau ir svajojau, ir savo krūtinę
Sužeidžiau veržd amos, bet jūs man pagydysit ją,
O brangieji! ir ilgai, kaip tu, o motin, gyventi
Aš mokysiuos; taip ramu ir šventa senatvėj.
Tave aplankysiu, kad palaimintum dar sykį,
Kad gi vyras tesėtų, ką vaikas žadėjo.

Vertė *A. Tyruolis*

(Iš spaudai paruošto pasaulinės poezijos rinkinio **Kalnų Kristalas**).